e*forum

Píše Matouš Jaluška

(E*forum, 31. 08. 2016)

Vztah českého království a římskoněmecké říše byl po většinu středověku unikátní. Vzhledem k centrálnímu prostoru impéria zaujímalo území ovládané z Prahy pozici nezávislého státního útvaru na vnitřní periferii a potenciálního ohniska moci. Ambicím českých panovníků se otevíral prostor na západě, uvnitř komplikovaného organismu, v němž vladaři Čech příslušela hodnost arcičíšníka a pravomoc podílet se na volbě říšského panovníka, i na východě, v „cizích" krajinách polského a uherského království. Patrně nejbrilantnější pokus o využití těchto možností představuje doba vlády Václava II., českého krále, moravského markraběte, krakovského a sandoměřského vévody, polského krále, pána Míšně, otce krále uherského – a také štědrého hostitele básníků, pod jehož jménem jsou ve slavném kodexu *Manesse* uvedeny tři milostné písně. Jsou zapsané středohornoněmecky, řečí dvorské kultury tehdejší střední Evropy, jazykem velkého světa. Již proto by Václav II. neměl unikat pozornosti literárních historiků a všech čtenářů, které zajímá vztah poezie a moci. Uvažování o tomto panovníkovi (dědovi Karla IV., jak se obzvlášť letos sluší připomínat) je od loňského podzimu výrazně usnadněno, neboť v nakladatelství Argo vyšel jako 21. svazek edice *Ecce homo* rozsáhlý spis Libora Jana s výmluvným titulem **Václav II. Král na stříbrném trůnu, 1283–1305.**

Autor zde chce čtenáři dle vlastních slov podat „klasickou biografii". Knihu tedy máme vnímat jako příspěvek k žánru „životopis velikána", považovanému po dlouhou dobu za poněkud obstarožní součást instrumentáře píšících historiků. I tato textová forma se však na konci 20. století dočkala oživení. Skotský medievista William Aird dokonce sleduje v současné produkci nastupující „biographical turn" vedle mnoha dalších obratů („religious turn", „spatial turn") humanitních věd z poslední doby. Do tohoto kontextu dílo Libora Jana hladce zapadá. Jeho kniha se nezaměřuje na nějaký důležitý a dosud opomíjený aspekt velikánovy lidské existence (jako to činil Jiří Špička, když zpracoval Franceska Petrarku jakožto člověka politického) ani nezkoumá možné analogie mezi tvorbou dávno zemřelé osobnosti a dnešní dějinnou situací (s nimiž hojně pracuje např. Marina Marietti v knize o Machiavellim), ale chce pokročit směrem k „hlubšímu psychologizujícímu vykreslení osobnosti" bez rezignace na „zachycení charakteristických rysů prostředí, v němž se vládce každodenně pohyboval".

Je třeba říci, že bez ohledu na drobné, ale bohužel dosti časté nedostatky v redakci knihy se tento úkol autorovi splnit podařilo a čtenář tak na prvních čtyřech stovkách stran s napětím sleduje chod stroje dějin. Každý patrně tuší, jak příběh dopadne, až se Václavův stejnojmenný syn a nástupce vydá přes Olomouc do Polska prosadit svou

moc. Blížící se katastrofa nicméně poskytuje vyprávění vhodný rámec a propůjčuje mu melancholický pathos, jejž autor co chvíli zahání poznámkou o přežívání genů Václava II. v osobě jeho vnuka.

Obecně lze říci, že v centru autorova zájmu leží moc a její distribuce, mocenské akty různých činitelů na různých úrovních i moc, již má subjekt nad prezentací sebe sama. Tomu odpovídá i chronologické vymezení v názvu knihy, od návratu dvanáctiletého krále do Prahy na jaře roku 1283 po jeho smrt. Právě přemyslovské království se svým systémem zemského práva, střeženým šlechtou čerpající příjmy ze soustavy svobodných statků de facto vyvázaných z lenních vazeb, představuje velmi zajímavý případ středověké pyramidy moci, na kterou lze poznatky získané v říši aplikovat jen s velkou opatrností. Tuto rozdílnost si autor velmi dobře uvědomuje a věnuje se jí podrobně zejména ve druhé části knihy, nazvané *Mechanismy královské vlády*. Pojednává se tu o správě panovnické domény či o způsobu nakládání s mocí materializovanou do kutnohorského stříbra, ale zastaví se také u problematiky organizace královského dvora jakožto centra politické i kulturní moci a zamýšlí se nad pozicí, již v soustavě pozdně přemyslovské moci zaujímaly projevy dvorské kultivovanosti, zejména turnaje a dvorská poezie. V obou případech se v knize plodně navazuje na předchozí výzkum a dochází se ke korekcím některých premis staršího bádání. Janova práce tak tvoří velmi vhodný doplněk např. ke knize *Po stopách rytířských příběhů* Wojciecha Iwańczaka, vydané česky roku 2001, a v širším kontextu historického bádání rovněž ke sborníkům publikovaným za redakce Dany Dvořáčkové-Malé v rámci projektu *Dvory a rezidence ve středověku* během posledních deseti let.

Pro čtenáře se zájmem o literární historii a kulturní prolínání mezi Německem a Čechami bude patrně nejzajímavější právě ona druhá část knihy. Václav II. působil či chtěl působit rovněž jako básník na trůně. Je typem panovníka, který nebyl ve druhé polovině 13. století tak neobvyklý, jak by se mohlo zdát; jmenovat lze např. Thibauta I. Navarrského, Portugalce pana Dinise či kastilského krále Alfonse X. Učeného. Srovnání s tím posledně jmenovaným může být potenciálně nejplodnější, bez ohledu na to, jak skromný básnický korpus král Václav zanechal (Libor Jan o Václavově autorství či alespoň vědomém a promyšleném spoluautorství nepochybuje). Ukazuje se totiž, že se v těchto básních propojuje poetická, v zásadě tradiční forma s mocenskými aspiracemi v politické oblasti, jak o tom svědčí i Václavův majestátní portrét ve výše jmenovaném rukopisu, který čtenář nalezne v reprodukci také na přebalu knihy. Libor Jan na toto spojení upozorňuje (ač srovnání s jinými panovníky nečiní) a naznačuje čtení všech tří básní z hlediska pohybu moci v nich, který je silně spojen s dynamikou daru, ať již se jedná o dar ženy, již mluvčímu v první písni udílí suverénní Láska, anebo o úplatek pro strážného v písni třetí.

Lyrické tvorbě samotného panovníka je nicméně v knize věnována jen stručná zmínka, autor se v rámci středohornoněmecké produkce Václavova dvora věnuje především narativním veršovaným textům, jako je vyprávění o rytířské jízdě Jana z Michalovic po západní Evropě od Heinricha von Freiberg a zejména *Wilhelm von Wenden* Ulricha von Etzenbach, přebásněné nedávno do češtiny Danou Dvořáčkovou-Malou pod

názvem *Vilém ze země Slovanů* (Argo 2015), tedy dílo, které v sobě spojuje silnou inspiraci antickými dobrodružnými romány i životem krále Václava.
Ulrichův text se k Václavovu dvoru v podání Libora Jana velmi dobře hodí právě jako silná výpověď o hranicích a jejich překračování – dějištěm tohoto příběhu je pomezí mezi křesťanskou a pohanskou kulturou a v hraničním okamžiku konverze od pohanství ke křesťanství se nacházejí rovněž jednající postavy. Brněnský historik totiž přemýšlí v kontinuitách, v pozvolných přechodech, a z tohoto hlediska prezentuje i svého protagonistu. Dvacetiletí Václavovy vlády představovalo období rychlé expanze z Čech, ze země zároveň kolonizující i kolonizované, směrem na jih, sever i východ. Nově uspořádaný prostor do sebe pod královským patronátem posledních Přemyslovců lačně vtahoval kulturní podněty ze západu, nechával se tříbit v turnajových kláních i prostřednictvím textů (jež jsou ostatně v reprezentativním výběru dostupné i českému čtenáři, stačí vzpomenout jen antologii Václava Boka, Jindřicha Pokorného a Sylvie Stavovské *Moravo, Čechy, radujte se! Němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců* z roku 1998).

První autor *Zbraslavské kroniky* Ota Durynský zdůraznil, že český král Václav byl „hned mnichem, hned rytířem, hned poskytoval všem knížatům poučení o vládě“, sám panovník tedy chtěl být takto viděn a čten. V podání cisterciáckých kronikářů nenacházíme švy mezi Václavovým „světsky“ panovnickým působením doprovázeným opulentní sebeprezentací a mezi jeho „mnišskou“ charakterovou stránkou, která se projevila např. v touze být pohřben na Zbraslavi „třeba někde pod okapem“ jako prostý bratr. Také Libor Jan staví kontinuitu ve Václavově pojímání sebe sama proti kontrastnímu čtení, představenému Josefem Žemličkou na materiálu zpráv o Václavově dlouhém umírání na jaře roku 1305.

Vnitřní provázanost různých stránek Václavovy osobnosti a cesty vedoucí k integraci světských (dvorských) i církevních podnětů do veřejné persony českého krále tvoří osu poslední části knihy, která se snaží právě za tuto masku proniknout a nabídnout panovníkův lidský portrét. Libor Jan zde věnuje největší prostor náboženským okolnostem Václavových činů, zaměřuje se na jeho vztahy k řádům a jednotlivým řeholním osobám, které podle svědectví kronikářů mířily na jeho dvůr ze všech končin Evropy. Autor dále zkoumá učenecké spisy spjaté s Prahou, představuje Václava jako panovníka se zájmem o vzdělání (ve shodě se zprávami o tom, že se neúspěšně snažil založit v Praze univerzitu) a tvrdí, že ani tento zájem není protipólem jeho panovnických snah či touhy po životě v řeholní chudobě, ale další pevnou linií v tkanivu Václavovy panovnické osobnosti, doplňující kvalifikaci krále jakožto spravedlivého člověka o požadovaný rozměr moudrosti.

Podle Libora Jana představuje právě vláda Václava II. (a ne Přemysla Otakara II.) vrchol přemyslovské dynastie; po dosažení vrcholu však následuje strmý pád, skon patriarchy, který teprve nedávno dosáhl třiceti let, následovaný vyhasnutím dynastie po meči. Kolos „pohraniční“ přemyslovské říše, jehož vznik čtenář sledoval na stovkách stran, se v závěru vyprávění rozpadá. V poslední větě knihy se však čtenáři dostává ujištění, že „dědic mnoha Václavových kladných genů“ se narodí již

zanedlouho. Před námi leží mohutná, důstojně promyšlená syntéza, která zejména literárním historikům leccos naznačuje, aniž by dořekla a vyzývá tím k práci. Konkrétně pro zkoumání vztahů moci a dvorské literatury na východní hranici středohornoněmecké jazykové sféry lze na stránkách této knihy nalézt mnoho inspirace. Stačí se pustit do díla.

Libor Jan. *Václav II. Král na stříbrném trůnu, 1283–1305.* Praha, Argo 2015. 739 stran.

www.ipsl.cz